

УДК 378:338.48(491)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В ШВЕЙЦАРІЇ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Самохвал О.О.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті проведено ретроспективний аналіз процесу становлення туристичної освіти Швейцарії. Досліджено сучасний стан та означено тенденції розвитку туристичної освіти як результат тривалої еволюції та перспектив на майбутнє. З'ясовано, що результатом успішного становлення туристичної освіти Швейцарії є диверсифікація освітніх пропозицій туристичного спрямування та висока якість професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Визначено, що наслідком стрімкого, недостатньо контрольованого розвитку туристичної освіти в країні є зниження кількості випускників вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) і, як наслідок, перенасичення туристичного ринку праці управлінськими кадрами. Наголошено, що для ефективності екстраполяції досвіду Швейцарії у питаннях розвитку туристичної освіти в межах національної системи професійної підготовки, необхідно враховувати національні та міжнародні тенденції розвитку туристичної галузі.

Ключові слова: туризм, туристична освіта, заклади туристичної освіти, ретроспективний аналіз, екстраполяція досвіду, Швейцарія.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день туризм вважається однією з найбільш трудомістких галузей економіки, найдинамічним видом рекреаційної діяльності. Такому результату передують тривалий розвиток та подолання значної кількості потрясінь, адже на національному та міжнародному рівні туризм як економічна галузь еволюціонує гетерогенним, або ж *ad hoc* способом, тобто під впливом зовнішніх змін середовища функціонування.

Швидка та ефективна адаптація туристичної галузі до соціально-економічних змін та впливу інноваційної та інформаційної глобалізації у світі впродовж останніх десятиліть залежить, в першу чергу, від підготовки високопрофесійного кадрового потенціалу, особливо управлінських кадрів, які в змозі оперативного сформувати чітке уявлення про проблему та ідентифікувати ефективно її вирішення. Забезпечення туристичної галузі відповідними ресурсами було і залишається завданням туристичної освіти, процес розвитку якої відбувається синхронно з еволюцією туризму, адже туризм і туристична освіта є рівнозначними складовими комплексної економічної системи.

Незважаючи на давню історію становлення туризму, інтенсивного розвитку галузь зазнала лише в минулому столітті. Безперечним лідером у туристичній сфері господарювання та підготовки майбутніх фахівців є Швейцарія. Для цієї країни туризм став надійним джерелом наповнення бюджету, а її туристична освіта визнана у світі як взірцева.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що проблема розвитку туристичної освіти в Швейцарії не була об'єктом наукового дослідження вітчизняних науковців. Деякі українські вчені досліджували особливості її становлення як передумови формування системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, зокрема Закордонцев Н., Кнодель Л. і Федорченко В. Зарубіжна наукова спільнота, в свою чергу, присвятила чимало праць проблемі дослідження, в яких аналізуються соціально-економічні передумови та резуль-

тати становлення туристичної освіти Швейцарії, що відображено у її сучасному стані (Айрі Д., Баумгартен К., Бігер Т., Вайермер К., Зандгрубер Р., Леман Фрідлі Т., Мюллер Х., Трайб Дж., Фукс М., Хеллер А., Штамплі Д.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки в межах окресленої проблеми, а також з врахуванням того, що туристична галузь в Україні знаходиться у стані формування, відповідно й туристична освіта потребує оновлення та модернізації, вважаємо за доцільне дослідити процес розвитку туристичної освіти в провідних країнах Західної Європи, зокрема в Швейцарії, що дозволить краще зрозуміти сутність процесу становлення та передбачити можливі виклики на майбутнє.

Отже, **метою дослідження** є провести ретроспективний аналіз процесу становлення туристичної освіти, дослідити її сучасний стан та означити тенденції розвитку як результату тривалої еволюції та перспектив на майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Туризм у Швейцарії як економічна галузь має давні традиції. Перші кроки становлення були зроблені в XIX ст. Індустріалізація, інтенсифікація мобільності населення світу та бажання пізнати нове сприяло розвитку туризму в країні. Кількість місць для ночівель у сфері гостинності Швейцарії збільшилася втричі до 211000 з 1880 по 1912 рр., тому цей період також називають «Belle Epoque» (укр. «Прекрасна епоха») [9].

Левову частку прибутку туристичної галузі Швейцарії забезпечувала готельна індустрія. Оскільки в той час, як і сьогодні, Швейцарія була нейтральною та мирною країною, відмінна туристична інфраструктура та залізничні дороги робили державу дуже популярним туристичним центром серед них благоденствували і багаті люди Європи. Впродовж, а також після Другої світової війни, в той час, як Швейцарія була єдиною країною Центральної Європи, якої не торкнулися бойові дії Другої світової війни, вона набула статусу найважливішого туристичного осередку

у Європі, що позначалось на кількості туристичних прибуттів у країну [1]. Кількість місць, які надавались готельною індустрією, лише в той час збільшився до 258700. Сьогодні ця цифра становить понад 273507. Значну частину туристів щороку Швейцарія зустрічає з Німеччини (3853), а також США (1739) та Великобританії (1640) [8].

Туристичний сектор відіграє також важливу роль у забезпеченні населення робочими місцями в Швейцарії (165500 робочих місць). Основними роботодавцями є готельно-ресторанні підприємства (19%) та пасажирські перевезення [8].

Останнім часом кадрова ситуація на ринку праці туристичної галузі знаходиться в не найкращому стані. Недостатня популяризація туристичної сфери діяльності та жорсткі умови праці призвели до уповільнення процесу залучення нової робочої сили. З одного боку, важко знайти кваліфікованих працівників для різнопланової роботи на підприємствах сфери гостинності, з іншого – недостатня кількість робочих місць для випускників вищих закладів туристичної освіти. Складається тенденція для думки про непривабливість умов праці та зниження середньої заробітної праці в порівнянні з іншими галузями економіки країни [3].

Все частіше туристична галузь сприймається як можливість професійного становлення для працевлаштування в інших економічних галузях

держави. Отримавши достатні професійні навички роботи у соціальному секторі, працівники залішають туристичну галузь, що призводить до високої перехресно-галузевої мобільності [2]. Як наслідок, залучення кваліфікованої робочої сили у туристичну галузь є недостатнім, що негативно впливає на якість обслуговування.

Навпаки складається ситуація з управлінськими кадрами в Швейцарії. Відношення «випускник-вакансія» складає 4:1. На думку швейцарського дослідника сфери туристичної освіти Д. Стемплі, починаючи з 2002 р. спостерігається зниження притоку висококваліфікованих працівників високих і середніх кадрових позицій, як результат гнучкості процесу працевлаштування у периферійних місцевостях Швейцарії [4].

Все ж, варто зауважити, що ситуація з забезпеченням кваліфікованих працівників туристичної сфери діяльності в Швейцарії є нестабільною. У готельному господарстві та громадському харчуванні у 2012 р. кількість випускників закладів туристичної освіти зросла до 3772 в порівнянні з 2 570 в 2007 р.. З 2009 р. й до сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості випускників закладів вищої туристичної освіти в середньому на 5,7% (див. табл. 1).

Отож, деякі професійні кваліфікації туристичної сфери діяльності втрачають популярність серед учнівства, що можна пояснити перенаси-

Таблиця 1

Кількість випускників за окремими кваліфікаціями фахівців сфери туризму в Швейцарії на різних освітніх рівнях (2005-2015 рр.)

Освітній рівень/ кваліфікація	Тип освітнього документу	2005	2009	2010	2013	2014	2015
Базова професійно-технічна освіта і підготовка (Учнівство)							
Фахівець у веденні готельного господарства	Федеральний професійний сертифікат	206	33	34	74	81	66
Фахівець у веденні ресторанного господарства	Федеральний професійний сертифікат	–	708	660	30	30	27
Кухар	Федеральний професійний сертифікат	1431	1669	1809	1677	1567	1537
Фахівець у сфері громадського харчування	Федеральний професійний сертифікат	221	35	39	62	68	77
Турагент	Федеральний професійний сертифікат	25	174	206	47	34	44
Туристичний гід	Федеральний професійний сертифікат	–	–	–	22	46	5
Вища професійна освіта і підготовка (неуніверситетський сектор)							
Менеджер підприємницької діяльності у сфері громадського харчування	Федеральний професійний диплом	–	–	24	13	17	12
Менеджер закладу громадського харчування	Федеральний професійний диплом	23	14	–	–	7	1
Менеджер закладу готельного господарства	Федеральний професійний диплом	25	10	15	73	3	–
Менеджер ресторанного закладу	Федеральний професійний диплом	66	–	6	1	2	–
Менеджер у сфері туризму та дозвілля	Федеральний професійний диплом	11	299	170	2	10	1
Вища освіта (університетський сектор)							
Фахівець готельно-ресторанної справи	Диплом вищої професійної освіти	238/152	140	259	436	462	417
Фахівець туристичної діяльності	Диплом вищої професійної освіти	360	299	170	220	206	173
Бакалавр готельної справи	Ступінь бакалавра	–	–	–	450	504	544
Бакалавр у галузі туризму	Ступінь бакалавра	–	–	–	300	164	191

Джерело: розроблено автором за даними [4; 5; 6]

ченням ринку праці туристичної галузі окремими професіями (напр. фахівець у веденні ресторанного господарства, менеджер у сфері туризму та дозвілля та ін.), або ж заміну цих професій новими кваліфікаціями, які більш потребовані в умовах глобалізації туристичної галузі.

Необхідно відзначити, що інституційний розподіл закладів вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) за останні декілька десятиліть суттєво не змінився. Зміни відбуваються у кількісному та якісному змісті програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, як, наприклад, поява нових кваліфікацій (експерт з туризму (2005 р.), фахівець з туристичного менеджменту (2006 р.))

На сьогоднішній день у Швейцарії на федеральному рівні зареєстровано 4 програми підготовки в закладах вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) серед яких фахівець туристичної діяльності та післядипломна освіта за спеціальністю «Менеджер готельного господарства». Проаналізувавши статистичні дані щодо випускників туристичних закладів освіти за усіма спеціальностями протягом останніх десятиліть (див. табл. 1), варто зазначити, що кількість випускників за спеціальністю «Фахівець туристичної діяльності» поступово знижується починаючи з 2010 р., що свідчить про збільшення освітніх пропозицій закладами вищої туристичної освіти та посилення конкуренції на світовому ринку праці. Введення бакалаврських програм підготовки закладами вищої туристичної освіти (університетського рівня) з 2008 р. збалансувало можливості випускників з професійними сертифікатами та професійними дипломами щодо можливості отримати освітній ступінь за туристичними спеціальностями. Цей факт можна вважати причиною того, що на сьогоднішній день ринок праці туристичної галузі Швейцарії перенасичений управлінськими кадрами та суттєво потребує кваліфікованої робочої сили.

Поза нашою увагою не міг залишитися факт суттєвого збільшення кількості випускників університетської програми підготовки за спеціальністю «Фахівець готельно-ресторанної справи» з 140 у 2009 р. до понад 400 у 2015 р. (див. табл. 1). Така популярність професійної кваліфікації туристичного спрямування спостерігається більшою мірою серед абітурієнтів міжнародних закладів туристичної освіти, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців на території Швейцарії без федеральної акредитації освітньої діяльності. 95% студентів таких закладів вищої освіти Швейцарії складають іноземці, які здобувають туристичну освіту для подальшого просування на світовому туристичному ринку праці, адже випускники освітніх закладів готельно-ресторанного управління та туризму країни користуються неабияким попитом серед провідних міжнародних підприємств готельно-ресторанного бізнесу та туризму. Враховуючи той факт, що іноземні випускники складають мізерний відсоток внутрішнього національного ринку праці, можна говорити, що Швейцарія є центром освітнього експорту кадрового забезпечення світового туризму.

Загалом, вища туристична освіта університетського рівня в Швейцарії зазнала стрімкого розвитку з 2005 р. Кантональні університети

прикладних наук (провідні заклади туристичної освіти Країни), після адаптації національної системи вищої освіти до вимог створення Європейського простору вищої освіти отримали ті ж освітні можливості, що й забезпечують класичні університети країни. Збільшення бакалаврських і магістерських програм підготовки за спеціальностями сфери гостинності супроводжується розширенням можливостей отримання професійної кваліфікації в межах неперервної туристичної освіти. Програми підготовки за освітнім ступенем «Магістр наук (скор. англ. MAS)», «Магістр ділового адміністрування (скор. англ. EMBA)», а також отримання сертифікату про завершення курсу «Ділове адміністрування (скор. англ. CAS)» є прикладом багатогранності поняття «Менеджмент», що активно використовується та застосовується у сучасному дисциплінарному туризмі в процесі підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності (Менеджер туризму, Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу, Event-менеджмент та ін.)

Загалом, показники щодо кількості випускників туристичних спеціальностей у закладах вищої туристичної освіти свідчать про постійне зростання когорти студентів. Якщо в 2004-2005 н. р. загальна їх кількість налічувала 750 осіб, то в 2015-2016 н. р. – 1331 особа, що свідчить про збільшення якісного забезпечення туристичної галузі Швейцарії управлінськими кадрами на 56%.

Туризм як центр наукового розвитку та дослідження також зазнав деяких змін останніми роками. У 1941 р. Науково-дослідний інститут туризму був створений при університеті Берна та університеті Санкт-Галена. Діяльність центрів полягала у дослідженні туристичної галузі держави та світу, виокремленні актуальних проблем та пошуку їх вирішень; дослідженні тенденцій розвитку туристичної галузі; розвитку туристичної освіти з врахуванням глобалізаційних процесів у світовому туризмі; створення програм підготовки туристичної освіти та розробки кваліфікаційних характеристик фахівців туристичної сфери діяльності, а також проведенні наукових досліджень у сфері туризмі [10].

У 80-тих рр. Науково-дослідний інститут туризму університету Санкт-Галена посилив наукову спрямованість своєї діяльності у розвитку маркетингової складової туризму Швейцарії. Складається думка, що завдяки переорієнтації напрямку роботи науково-дослідного інституту при університеті Санкт-Галена на сьогодні сформувався імідж Швейцарії як одного з найкращих туристичних центрів відпочинку та отримання туристичної освіти у світі. У 90-тих рр., які характеризуються як роками стагнації туристичної галузі в Швейцарії та у світі в цілому, інститути Туризму активно займалися пошуком вирішення проблем підвищення якості обслуговування та підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної галузі. Під керівництвом проф. Мюлера Х., який в той час очолював Науково-дослідний інститут туризму при університеті Берна, було розроблено триступеневу програму підвищення якості туризму в Швейцарії, яка з часом стала єдиним міжнародним стандартом якості надання туристичних послуг [10].

Важливих змін зазнав туризм і туристична освіта у 1997-1998 рр., які супроводжувалися глибокими структурними змінами, лібералізацією авіації, впливом інноваційної та інформаційної глобалізації, а також введення Болонської системи навчання у Європі, що сприяло кардинальним змінам у філософії та структурі вищої туристичної освіти.

У 2012 р. було прийнято рішення про перенесення Науково-дослідного інституту туризму з університету Берна до Центру регіонально-економічного розвитку (скор. англ. CRED) як окремого національного департаменту, що засвідчило зацікавленість федерального уряду країни в розвитку пріоритетної галузі національної економіки, а також забезпеченні підтримки федерального рівня в проведенні науково-дослідної роботи з розвитку туризму. Загалом структуру Центру регіонально-економічного розвитку складають чотири департаменти (департамент економіки, департамент підприємницької діяльності, департамент географічних досліджень і департамент туризму), що полегшує міжгалузеву співпрацю у вирішенні нагальних проблем. Крім того, діяльність департаменту туризму здійснюється у тісній співпраці з університетами Берн, Санкт-Гален і Лугано, що є провідними світовими закладами вищої туристичної освіти [10].

Висновки і пропозиції. Отже, аналізуючи становлення туристичної освіти в Швейцарії можна говорити про те, що загалом за останні десятиліття вона зайняла лідируючу позицію в системі галузевою професійної підготовки майбутніх фахівців, пристосовуючись до вимог ринку праці та постійних змін на світовому туристичному просторі. Результатом успішного становлення є диверсифікація освітніх пропозицій туристичного спрямування та висока якість професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, що підтверджується визнанням туристичної освіти Швейцарії як однієї з найкращих на світовому освітньому просторі та користується неабияким попитом серед іноземних студентів. Досліджуючи розвиток туристичної освіти Швейцарії, ми визначили основні тенденції даного процесу, зокрема:

1. Постійне створення, перегляд, оновлення чи переформатування професійних кваліфікацій та освітніх програм в туристичній освіті відповідно до вимог світового та національного туристичного ринку праці.

2. Зміцнення співробітництва між освітніми установами, галузевими організаціями та громадськістю задля успішного розвитку туристичної галузі держави.

3. Зниження кількості випускників закладів вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) у зв'язку з переваженням освітніми пропозиціями та становленням гнучкості вступного процесу в закладах вищої туристичної освіти (університетського рівня), що призвело до перенасичення туристичного ринку праці управлінськими кадрами та недостатня кількість кваліфікованих працівників.

4. Постійне збільшення освітніх можливостей для неперервної туристичної освіти (освітні програми, курси, тренінги, тощо)

5. Реалізація основоположень Болонської конвенції, незважаючи на нейтралітет Швейцарії, що підтверджує бажання країни як освітнього центру конкурувати на європейському освітньому просторі.

Для ефективності екстраполяції досвіду провідних європейських країн, зокрема Швейцарії, з питань розвитку туристичної освіти в межах національної системи професійної підготовки, насамперед, необхідно враховувати національні та міжнародні тенденції розвитку туристичної галузі, здійснити ретельне дослідження внутрішнього ринку праці, кадрове забезпечення туристичної галузі, кількісного складу майбутніх випускників закладів туристичної освіти неуніверситетського та університетського рівня для збалансування співвідношення «кваліфікований робітник – менеджер» відповідно національних інтересів розвитку туристичної галузі в майбутньому, а також узгодження закладами туристичної освіти інформаційної та інноваційної глобалізації світової економіки в процесі розробки освітніх програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

Список літератури:

1. Bieger, T. *Tourismuslehre – Ein Grundriss (Tourism studies – A layout)*. Bern: Haupt. BMWA. Datenblatt Tourismus (Tourism Statistics), Wien, 2004.
2. Bieger, T., Laesser, C., & Boksberger, P. *Fluctuation and retention factors of tourism professionals – An analysis of the cross-industry mobility in Switzerland*, St. Gallen, unpublished working paper, St. Gallen, 2004.
3. *Ein Berufsstand in Bewegung / «Qualitäts- und Bildungsoffensive» im Gastgewerbe (A profession in move / «Quality and Education Offensive» in hospitality)*. Neue Zürcher Zeitung, 23.1.2002, S. 69.
4. *Schweizer tourismus in zahlen 2006: Struktur und Branchendaten* [Електронний ресурс]. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2007. – 48 p. – Режим доступу: https://www.quality-our-passion.ch/sites/default/files/weserve/infothek/medienmitteilung/2006/Schweizer_Tourismus_in_Zahlen_2006.pdf (дата звернення 23.03.2018 р.)
5. *Schweizer tourismus in zahlen 2010: Struktur und Branchendaten* [Електронний ресурс]. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2011. – 52 p. – Режим доступу: https://www.stv-fst.ch/sites/default/files/weserve/infothek/Vademecum/2010/Schweizer_Tourismus_in_Zahlen_2010.pdf (дата звернення 23.03. 2018 р.)
6. *Schweizer tourismus in zahlen 2016: Struktur und Branchendaten* [Електронний ресурс]. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2017. – 52 p. – Режим доступу: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/kataloge-datenbanken/publikationen.assetdetail.3282044.html> (дата звернення 23.03. 2018 р.)
7. Stampfli D. *Absolventen sollten flexibler sein (Graduates should be more flexible)*. Hotel + Tourismus Revue, No. 27, 2004, 3.
8. *Statistical Data on Switzerland 2017 – Statistical base and overviews* [Електронний ресурс]. Federal Statistical Office. 52 p. – Режим доступу: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/catalogues-databases/publications.assetdetail.2040009.html> (дата звернення 24.04. 2018 р.)
9. *Swiss Tourism Federation. Tourismus in der Schweiz (Tourism in Switzerland)*. Bern: Schweizer Tourismus-Verband, 1999.

10. Tourismusforschung im Praxistest Rückblick auf die Jubiläumsfeier «75 Jahre Tourismusforschung» der Universität Bern und St. Gallen [Электронный ресурс] // Tourismus-Impulse Nr. 10, November 2016. – Режим доступа: http://www.cred-t.unibe.ch/unibe/portal/fak_wiso/b_dep_vwl/a_inst_vwl/bb_abt_fst/content/e422691/e498500/e498636/e499673/202316Tourismus-ImpulseNr.10A4_ger.pdf (дата звернення 11.04. 2018 р.).

Самохвал О.А.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШВЕЙЦАРИИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР И СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ

Аннотация

В статье проведен ретроспективный анализ процесса становления туристического образования Швейцарии. Исследовано современное состояние и отмечены тенденции развития туристического образования как результат длительной эволюции и перспектив на будущее. Установлено, что результатом успешного становления туристического образования Швейцарии является диверсификация образовательных предложений туристического направления и высокое качество профессиональной подготовки будущих специалистов туристической отрасли. Определено, что результатом стремительного, недостаточно контролируемого развития туристического образования в стране является снижение количества выпускников высшего туристического образования (неуниверситетского уровня) и, как следствие, перенасыщение туристического рынка труда управленческими кадрами. Отмечено, что для эффективности экстраполяции опыта Швейцарии в вопросах развития туристического образования в рамках национальной системы профессиональной подготовки, необходимо учитывать национальные и международные тенденции развития туристической отрасли.

Ключевые слова: туризм, туристическое образование, учреждения туристического образования, ретроспективный анализ, экстраполяция опыта, Швейцария.

Samokhval O.O.

Vinnytsya Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University

TRENDS OF TOURISM EDUCATION DEVELOPMENT IN SWITZERLAND: HISTORICAL REVIEW AND MODERN REALITIES

Summary

The article deals with a retrospective analysis of the process of tourism education development in Switzerland. The current situation is studied and trends of tourism education development as a result of long evolution and prospects for the future are indicated in the research. It is defined that the result of the successful tourism education development in Switzerland is the diversification of educational proposals in tourism and the high quality of vocational training of future skilled workers in the tourism industry. It is determined that the consequence of the rapid, insufficiently controlled development of tourism education in the country is the decline in the number of graduates of higher tourism education (non-university level) and, as a result, the overfilling of the tourist labor market by management personnel. It is noted that for the extrapolation of Switzerland's experience in the development of tourism education within the national vocational education and training system, it is necessary to take into account national and international trends in the development of the tourism industry.

Keywords: tourism, tourism education, institution of tourism education, retrospective analysis, extrapolation of experience, Switzerland.